

2019. április 8–14.

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

**Születésnap beszélgetés
Prokopp Mária
művészettörténésszel**

**Megújult
a Szent Jobb-kápolna**

**Könyv:
Isten ábécéje
Nevem Dolly
Cox vagy Az idő múlása**

Fotó: Merényi Zita

Mennyei ügyekben, itthon és Európában

Születésnap beszélgetés Prokopp Mária művészettörténésszel

Lenyűgöző az a tudás, a magasba tekintésből fakadó lelkesedés, ahogy szülőföldjét, a világot, a dolgok rendjét és az azt megkoronázó művészetet látja. Rendszerben gondolkodik, nála végső soron tényleg igazoltan minden mindennel összefügg. Nyolcvanadik születésnapjához közeledve is tele energiával, lendülettel, jóakarattal, mondanivalóval, témával, tervekkel. Nem csak lépéstempó tekintetében nehéz felvenni vele a versenyt, kellő figyelem szükséges gyors beszédének, gondolatáradásának követéséhez is. Prokopp Máriaival a meghatározó esztergomi gyökerektől, az inspiráló családi közegetől és a rendszer által akadályozott, küzdelmes tanulóévektől indítottuk a pálya- és hivatásfragmentumokat felvillantó életút-beszélgést.

– Mi még más világban nőttünk fel, amikor nem volt olyan langyos a kereszténység, mint manapság. Hatévesen voltam elsőáldozó az esztergomi szeminárium kápolnájában, 1945. április 2-án. Mindszenty bíboros 1948 pünkösdjén bérmált több százunkkal együtt az esztergomi bazilikában. Lelkesen fogadtuk a felkészítést, hogy Tarzíciusznak kell lennünk. Nyolcévesen tudtuk: a hitünkért meg kell tudunk halni. Édesanyám, *Stengl Marianna* 1954-től 1979-ig, huszonöt éven át az esztergomi Keresztény Múzeum művészettörténésze volt, így már diákként megismertem az ottani alkotásokat. Tizenévesként minden érdekelt, de a középkori festmények őszintesége ragadott meg igazán. Ehhez jöttek az esztergomi várkápolna freskói, a XIV. századi apostolmellképek az Anjou-korból, ami később történelemszakként, művészettörténészként is nagyon foglalkoztatott. A gimnáziumban *Dévényi Iván* műkritikus, műgyűjtő felesége volt az osztályfőnököm, magyar tanárom, aki szintén erősen hatott rám irodalom- és történelem-szeretetével. Másodikosként szakköri dolgozat témájaként választottam *Ráskay Lea* Szent Margit-legendáját. Szerettem a középkori irodalmat, történelmet. Esztergomban a belvárosban, a ferencesek mellett laktunk. Jogász édesapám 1957-től primási levéltáros volt. Édesanyám főfoglalkozása a háború után, a négy gyerekkel és a beteg nagymamával a család volt, a megélhetéshez szükséges állattartással, kertműveléssel. Iskolai étkeltetés híján a közös otthoni ebéd alkalmat adott az iskolai élmények megbeszélésén túl a város eseményeibe való betekintésre is, ami nemcsak beszédképességünket segítette, hanem szellemi, kulturális, lelki fejlődésünket is.

Már gimnazista koromban elvégeztem az idegenvezetői tanfolyamot, és rendszeresen vezettem hazai és német csoportokat a városban és a múzeumokban.

Az Anjou-kort kezdettől csodálatosnak tartottam. Az idegenvezetés közben ezt a korszakot fokozott lelkesedéssel jelenítettem meg a vendégeknek. Az 50-es, 60-as években az Esztergomba érkező magyar és külföldi turistacsoportok legfőbb érdeklődése Mindszenty József bíboros volt: hol lakott, milyen emléket őriznek róla, aki 1956-ig börtönben szenvedett, azután pedig az amerikai követség menedékjogát élvezve volt félrabságban. Mindszenty bíboros – a rendíthetetlen hitvédő és hazafi – boldoggá avatása bizonyára hasonlóan fel fogja lendíteni Esztergom turizmusát. A külföldi sajtóban már a tiszteletreméltóvá nyilvánítás napján február 13-án újra reflektorfénybe került a személye.

Hamar világossá vált, hogy mivel szeretne foglalkozni. Esztergom viszont mindenki ismerte a családját és az Egyház iránti elköteleződését.

ket. Ez nyilván hátráltatta a tanulmányi előmenetelét. Hogyan teltek az iskolai évek?

– Mindig is szerettem volna tanítani, már a kisöcsémmel is sokat foglalkoztam, és az idegenvezetés is valahol összefüggött ezzel az érdeklődéssel. A kötelező nyolc osztály után a városi pártbizottság határozata alapján nem tanulhattam tovább, még ipari tanulónak sem. Családunk ugyanis nem bujkált, közösen, nyíltan jártunk templomba, nem csak vasárnap, hétköznap is. Szüleink minden évben beírtak bennünket a törvény biztosította iskolai hitoktatásra, akkor is, ha az végül „kellő jelentkező híján” rendre nem indult el. Ezzel különösen magunkra haragítottuk a pártállam helyi képviselőit. Szüleink azonban elengedhetetlennek tartották, hogy szilárd katolikus világnézetünk legyen, amit minden körülmény között megvallunk. Az általános iskola nyolcadik osztálya alatt, 1953-ban, még *Sztálin* halála előtt, eljárást indítottak ellenem, amiért kapitalista nyelvet, angolt tanulok illegálisan egy apácától. Ezt a *Komárom Megyei Dolgozók Lapjában* is kiszerveztették, ami elég volt ahhoz, hogy kizárjanak minden továbbtanulási lehetőségéből. Négyen vagyunk testvérek, a két fiút felvették a ferencesekhez. Apa kérte, hogy a két lánya magántanuló lehessen. Erre nem adtak engedélyt. Később nekem és a húgomnak különösen nagy szorgalommal kellett startolnunk, hogy az osztály legjobb tanulói legyünk. Végül beigazolódtott Szent Pál tanítása: *Keressétek az Isten országát, a többi hozzá adatik!* Mindez isteni csodával történt, bátor emberek közreműködésével. A párttag igazgatót behívták katonai kiképzésre, és az igazgatóhelyettes elintézte, hogy becsússzak az egyik technikumba, onnan mentem át a következő évben a gimnáziumba.

Végül az egyetemre is felvették...

– 1953-tól *Mojzer Miklós* fiatal művészettörténészként a Keresztény Múzeumban dolgozott. Az otthoni indíttatás mellett ő sokat segített a művészettörténet szakra való felkészítésemben. Bevitt a Szépművészeti Múzeum raktárába is. 1957 júniusában érettségiztem, jelentkeztem az ELTE történelem–művészettörténet szakára. A magas pontszámom ellenére helyhiányra hivatkozva elutasítottak. Eltem a fellebbezési lehetőséggel, és *Jóború Magda* oktatási miniszterhelyettesnek köszönhetően, szeptember 12-én, a Szűzanya névnapjának családi ünneplése közepette, a lelki atyáink, *Brückner József* jelenlétében távirat érkezett: „Pótlólag fevéltelt nyert az ELTE BTK történelem–művészettörténet szakára.” 1962-ben diplomáztam, tanári diplomát is szereztem.

Mi volt a szakdolgozatának a témája? Nyilván Esztergom...

– Az esztergomi várkapolna Anjou-kori falképeinek művészettörténeti feldolgozása, mestere és időbeli elhelyezése. 1938-tól, a falképek feltárástól 1962-ig *Gerevich Tibor* meghatározása volt érvényben, aki a XIV. század második felére, 1370 tájára datálta és *Niccolò di Tommaso* firenzei festőnek tulajdonította a képeket. Professzorom, *Vayer Lajos* tanácsára felkerestem *Genthon István* professzort, *Gerevich Tibor* egykori tanárségédjét, hogy miként keletkezett ez az attribúció. Ő elmondta, hogy *Gerevich* professzor nem foglalkozott behatóan a kérdéssel, csak *Pietro Toesca* római professzor tanácsára fogadta el alkotóként a firenzei mestert. Ezt követően sikerült igazolnom, hogy a képek korábban, az 1330–1340-es években készülhettek. A mester *Ambrogio*

Lorenzetti sienai festő köréhez tartozhatott. Vagyis az alkotások az 1348-as nagy európai pestisjárvány előtt készültek, amely éles válsztóvonalat, szemléletváltást jelentett Európa művészetében.

A szakdolgozatom sikert aratott, megjelent az MTA magyar és idegen nyelvű tudományos folyóiratában, s a korszak nagy tekintélyű kutatói, *Dercsényi Dezső* és *Entz Géza* professzorok azonnal elfogadták kutatásom eredményeit.

Ezzel máris beérkezett a neves művészettörténészek közé?

– Ezután sem ment könnyen a munkavállalás, de szükség volt Esztergomban egy, a történelemben és a művészettörténetben jártas lokálpatriótára, aki fogadja és vezeti a városba érkező illusztris vendégeket, és tudományos munkát is végez. Állást nem, de hét éven át egy-egy havi szerződést sikerült kapnom. 1968-ban a nálam négy évvel idősebb *Boskovits Miklós*, az ELTE Művészettörténeti Tanszékének

tudományos kutatója disszidált. Ezt követően *Vayer Lajos* professzor meghívott, hogy *Boskovits* helyett legyen az 1969-ben általa rendezendő nemzetközi kongresszus tudományos titkára. A szakmában az UNESCO égisze alatt működő Comité International d'Histoire de l'Art (CIHA) négyévente rendez kongresszust. 1969-re Magyarország nyerte el a találkozó rendezésének jogát. Ennek előkészítése és lebonyolítása kemény munka volt, de megalapozta a későbbi szakmai életemet. Huszonhat országból érkező hatszáz híres művészettörténésszel ismerkedhettem meg, akikkel hosszú éveken át kapcsolatban maradtam. Így fogadott firenzei otthonában *Charles de Tolnay* professzor, aki az egykor *Michelangelo* tulajdonában lévő épületben alapított Casa Buonarroti Múzeumot igazgatta; *Otto Demus* bécsi professzor meghívott az ausztriai Salzkammergutba, az általa tartott nyári egyetemre; a Vatikáni Múzeum főigazgatója, *Redig de Campos* a Vatikánban látott vendégül...

Ezek a kapcsolatok segítettek hozzá, hogy a rendszerváltás után megindult Erasmus-program keretében az Európai Unió országainak huszonkét egyetemi tanszékével szerződést kösssek. Ezzel érdemeltem ki a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériumának „legjobb Erasmus-koordinátora” ktitüntetést.

A CIHA-kongresszus nagy sikere után kinevezést kaptam az ELTE BTK Művészettörténeti Tanszékére. Lényegében a mai napig is ott vagyok, immár professor emeritaként. Ötven éve tanítom a középkori magyar és egyetemes művészettörténetet. A kutatómunkám középpontjában a magyar művészet európai elhelyezése áll. Erről szolt a XIV. századi gömri falképeket bemutató doktori disszertációm. A kandidátusi dolgozatom 1976-ban az itáliai protoreneszánsz Trecento-művészet európai kisugárzásával foglalkozott. Ezt a '83-ban angol nyelven megjelent könyvemet idézik a legtöbben.

Kedvelt hősöm *V. István* királyunk lánya, *Magyarországi Mária* nápolyi királyné, aki ötvenhárom évi nápolyi tartózkodása alatt megalapozta az Árpád-ház szentjeinek európai tiszteletét. Erről szóló könyvem a Nápolyba látogatók népszerű kalauza.

Térjünk ki az esztergomi vár Fehér tornyában található studiólóra is.

– Többek között *Mátyás* király itáliai történetírója, *Bonfini* leírása alapján alkothatunk fogalmat arról, hogyan nézett ki a vár *Vitéz János* érsek idején. A 1930-as években a palotaszárny *Lepold Antal* vezette feltárói a Fehér toronyhoz csatlakozó kápolnát a négy szakállas, illetve a négy szakálltalan mellkép alapján még a „Szibillák kápolnájaként” emlegették. Én a várkápolnával egy időben, még hallgatóként kezdtem foglalkozni *Vitéz János* esztergomi primás, érsek studiójával és az ott megjelenített *erényallegóriákkal*.

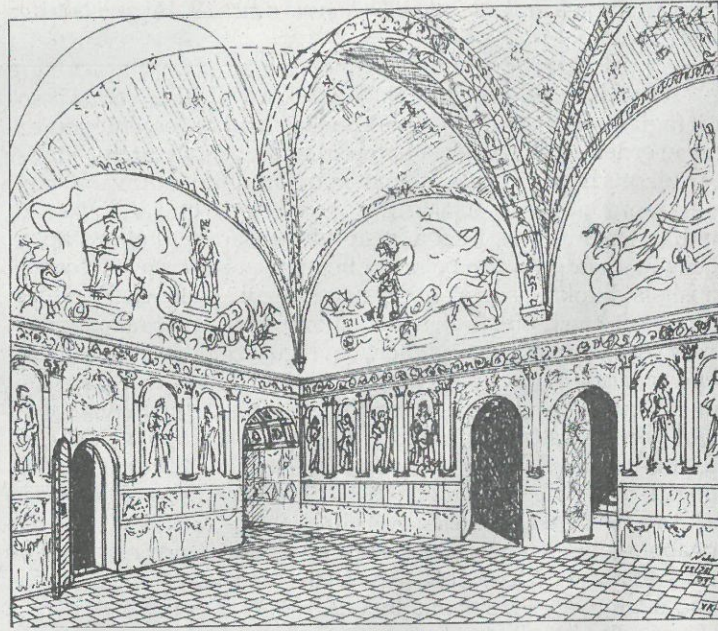

2000-ben, a millennium évében országos pályázat révén nyílt lehetőség a sarkalatos erényeket ábrázoló freskók megtisztítására. A háromszáznegyven éven át a föld alatt rejtőző, a '60-as évek restaurátorai által átrajzolt, paraloid műanyaggal bevont falképek alkotójának kvalitásáról addig nem is lehetett igazán fogalmat alkotni. A képeknek alig van hordozója, elég sérülékenyek. *Wierdl Zsuzsanna* festő-restaurátor művész húszévi munkája nyomán ma már világosan felismerhető a képek magas művészi színvonala, és a festő személye is egyértelműen meghatározható volt: *Sandro Mariano*, akit a ragadványneve után *Botticellinek* neveztek.

Mostanában kevesebb szó esik az esztergomi reneszánsz falképek kutatásáról, de *Wierdl Zsuzsanna* jeles restaurátor művész vezetésével most is kemény munka folyik. Jelenleg az építészek dolgoznak a teremben az összeállított hevederív visszaállításán, amelyet a zodiákus-csillagképek freskódíszje ékesít.

2017-ben nemzetközi konferenciát szerveztünk a párizsi Sorbonne professzorával közösen, *Reneszánsz studiólók Európában* címmel. A téma tizenkét jeles kutatója számolt be a jelenleg ismert, illetve feljegyzésekből sejtethető reneszánsz studiólókról. Ezek közül az egyetlen főpapi studiolo az esztergomi. Méretét tekintve egyedül *V. Miklós* pápa vatikáni studiója

Vitéz János esztergomi studiójának rekonstrukciója
Vukov Konstantin rajzán

lehetett hasonló hozzá, amelyet – *Raffaello* freskóival – *II. Gyula* alakítottatott át mai formájára. Ez a Stanza della Segnatura, vagyis a pápai aláírások terme. Az urbinói hercegi studio jóval kisebb az esztergominál. *Vitéz János* rangját mutatja, hogy milyen jelentős termet alakítottatott ki az odalátogatók fogadására. Esztergomban érkezése után két évvel, 1467. június 20-án ugyanis négyfakultásos, pápai jogú egyetemet indított itt *Academia Istropolitana* néven. Európa különböző tájairól hívta meg a tudósokat, akik nem vendég előadók voltak, hanem állandó, kinevezett tanárok.

A 2017. évi konferencia előadásainak kötete, reméljük, még ebben az évben megjelenik. Azután már egy, kifejezetten a *Botticelli*-attribúcióra összpontosító nemzetközi konferenciát tervezünk. Hiszem, hogy elérkezik az idő, amikor evidenssé válik Magyarország jelentősége az élet különböző területein, így a művészet új stílustörekvéseinek megjelenésében is. A gótika indulásában éppen úgy, mint a reneszánsz stílus kibontakozásában. A fiatal *Botticelli* művészi pályafutása, úgy tűnik, Esztergomból indult el. Ezután figyeltek fel rá Firenze urai, a *Medici* bankárok.

Mostanában a budavári *Madonna*-szoborral is sokat foglalkozik.

– Ahogyan szó esett róla, fő területem az európai művészet, és benne a magyar művészet helye. Így keresett meg a *Mátyás-templom* múzeumának vezetője, hogy a 2015 és 2017 között szakzerűen restaurált, korábban neogótikus alkotásnak vélt, százötven centiméter magas, pompás

Fotó: Lambert Attila

szoborral foglalkoznak. E Madonna-szobor nem a Mátyás-templom számára készült, vétel útján került a gyűjteménybe. Kutatásom eredménye, hogy közvetlenül kapcsolódik a XV. századi európai gótika német területen született, korszakváltást jelentő fő művéhez, az 1443. évi freisingi főoltárhoz. Ennek szekrényoszobrai ma a müncheni galériában láthatók. Mesterük nem más, mint *Kassai Jakab*, a Bécsben élő, európai hírű szobrász. A Budavári Madonna e későbbi oltárszobrainak egyik előzménye lehet az 1430–1440-es évekből. Az alkotás múltjának tisztázása jelenleg a legizgalmasabb feladatomban.

Mik a tervei, soron következő munkái?

– Az említettekkel párhuzamosan foglalkozom a kortárs művészettel is, *Rieger Tibor* és *Madarassy István* Kossuth-díjas szobrászok munkásságával, valamint *Prokop Péter* és *Kákonyi Konstantina* még felfedezésre váró festészetével. Mind a négyen a XX. századi hazai és egyetemes művészet kimagasló egyéniségei. Az utóbbi kettő még hazai elismertetésre vár. Hiszem, hogy jó úton haladunk e cél felé.

Rendkívül pozitív gondolkodású, dinamikus ember. Úgy látszik, hogy semmi sem tudja elvenni a kedvét, lelkesedését. Mindig is ilyen volt, vagy ez az évek során elsajátított bölcsesség eredménye?

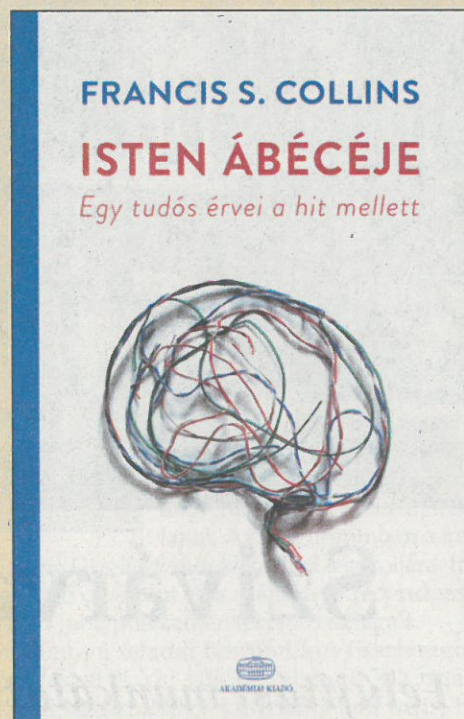
– A Kos jegyében születtem, és örömmel küzdök. Mindenkit szeretek, soha nem sértődöm meg. Ellenségem nincsen, sohasem volt. Ha valami rosszul esik, igyekszem elviselni. Tíz évvel ezelőtt, hetvenéves koromban fantasztikus ünneplésben volt részem az ELTE-n és Esztergomban, a bazilikában és a Vármúzeumban. Az elmúlt negyven év tanítványai mind ott sorakoztak, és személyes üzenetükkel köszöntöttek a kollégákkal és a barátokkal, ismerősökkel együtt. Most is különféle meglepetésekkel készültek. Óriási öröm ez számomra, a szeretet jele. Ez élet. Ez az életben a legnagyobb érték és boldogság, amely soha el nem múlik. Köszönet mindenért!

Pallós Tamás
Fotó: Mészáros Ákos

Francis S. Collins: Isten ábécéje – Egy tudós érvei a hit mellett

A kötet amerikai szerzője világhírű orvos-genetikus, aki a múlt század utolsó évtizedében a nemzetközi humán genom projekt vezetőjeként intenzíven dolgozott az ember teljes génkészletének feltérképezésén. Sokáig agnosztikusnak, majd ateistának tartotta magát, míg végül a hit felé fordult.

Francis S. Collinst csodálattal töltötte el, amikor kutatásai során felismerte, hogy valamennyi élő szervezet rokonságban áll egymással. Mindebben pedig a Mindenható mesteri tervét ismerte fel, aki megteremtette a világmindenséget, és annak minden paraméterét úgy állította be, hogy ezzel lehetővé tegye a csillagok, a bolygók, a nehéz elemek és az élet létrejöttét. Amikor mindez világossá vált számára, jó érzéssel állapodott meg annál a szintézisnél, amit teisztikus evolúciónak neveznek. Az orvos-genetikus azóta is kitart álláspontja mellett, és még sosem

csalódott benne. A teisztikus evolúció meghatározó nézetnek számít a tudósok körében: muszlimok, zsidók és keresztények is hirdetik ezt a nézetet, de *II. János Pál* pápa is vallotta. A szerző kifejti: a teisztikus evolúció látásmódja nem bizonyítja Isten létezését, hiszen erre egyetlen logikai gondolatmenet sem képes. Az Istenbe vetett hit ezért mindig szükségessé fogja tenni a bizalommal teli ugrást a jövőbe. Am ez a világlátás lehetőséget ad arra, hogy a hívő tudósok „egyszerre élvezzék az intellektuális kiteljesedést, és spirituális életet éljenek. Egyszerre tisztelhessék Istent, és használhassák a tudomány eszközeit arra, hogy felfedjék Isten alkotásának néhány csodálatos rejtélyét.”

Francis S. Collins vallja: Isten művének harmóniájában rátalálhatunk az öröme és a békére. Két verset idéz *Jakab* apostoltól: „Ha pedig valakinek közületek nincsen bölcsessége, kérje Istentől, aki mindenkinek készségesen és szemrehányás nélkül adja; és megadatik neki.” (1,5.) „A felülről való bölcsesség pedig először is tiszta, azután békeszerető, méltányos, engedelmes, irgalmassággal és jó gyümölcsökkel teljes, nem kételkedő és nem képmutató.” (3,17.)

A tudós szerző azért imádkozik, hogy „fájdalmas világunkban szeretetben, megértésben és együttérzésben mind együtt tudjuk kutatni az igazságot, és találjunk rá erre a bölcsességre”.

A könyvet *Molnár Csaba* fordította.

(Francis S. Collins: *Isten ábécéje – Egy tudós érvei a hit mellett*, Akadémiai Kiadó, 2018)

Bodnár Dániel (x)